

Кривчик Г.Г.

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна,

Євсєєва Г.П.

Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

СІЛЬСЬКА ШКОЛА: СОЦІАЛЬНА РОЛЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Проблема функціонування сільської школи в нинішніх реформаційних умовах є надзвичайно актуальною для оновлення сучасної України. Досліджено роль та функції сільської школи. Показано взаємозалежність розвитку аграрного сектору й наявності молоді на селі.

Ключові слова: сільське господарство, село, селянство, загальноосвітня школа, освіта і професійне навчання, підростаюче покоління, економічний і демографічний розвиток.

Анотация. Проблема функционирования сельской школы в нынешних условиях реформирования общества является чрезвычайно актуальной для обновления современной Украины. Исследованы роль и функции сельской школы. Показана взаимозависимость развития аграрного сектора и наличия молодежи в селе.

Ключевые слова: сельское хозяйство, село, крестьянство, общеобразовательная школа, образование и профессиональная учеба, подрастающее поколение, экономическое и демографическое развитие.

Abstract. The article represents an analysis of the social role of village general schools in education and professional training of the.

Keywords: agriculture, village, peasantry, general school, education and professional training, rising generation, economic and demographic development.

Необхідність рішення будь-яких економічних проблем в державі вимагає високого рівня освіти, зростання інтелектуального і духовного

потенціалу суспільства, певних моральних якостей, професійної підготовки людей.

У цьому аспекті для України очевидний взаємозалежний і взаємозумовлений характер розвитку виробничої й соціальної сфер села.

Розвиток сільського господарства можливий лише за умови, якщо в сільській місцевості створені сучасні соціальні умови життя, за яких молодь здобуває достатню освіту і професійну підготовку, має змогу залишитися працювати в селі. У той же час очевидним є й інше: тільки розвиток сільськогосподарського виробництва може в найближчому майбутньому забезпечити розвиток соціальної сфери села.

Недивно, що свого часу проблема вказаного взаємозв'язку знаходилася в центрі уваги вітчизняного суспільствознавства. Зокрема, щорічно з'являлася безліч публікацій на теми соціально-культурного розвитку села, ролі сільської школи в аграрному секторі, діяльності сільської школи щодо трудового виховання підростаючого покоління тощо [1], [2], [3], [4], [13]. Серед окреслених проблем не визначеними залишаються проблеми функціонування сільської школи. І не скільки теорія, скільки практика реального життя змушує знову і знову артикулювати проблеми української сільської школи

Роль сільської школи завжди була і залишається унікальною. Особливо у більшості пострадянських країн і в Україні, зокрема, понад третину – 31,3% становить сільське населення [7]. Проте справа не лише в цьому. Школа на селі виконує низку функцій, які сформувалися історично, зумовлені специфікою розселення людей у сільській місцевості і особливим менталітетом сільського населення.

Передусім, як і міська школа, сільська школа виконує освітню роль. Вона є важливою установою, що робить населенню освітні послуги, дає знання підростаючому поколінню. Вона виховує і соціалізує дітей. Тобто виконує свою основну функцію. Іноді, до речі, це робить на дуже високому рівні навіть в умовах нової української Руїни. Так, в школі села Міське на

Житомирщині тільки 60 учнів. Але кожен п'ятий з них – переможець районних і обласних конкурсів, а старшокласники мають власні наукові і туристичні проекти [10]. І такі приклади не поодинокі.

Сільська школа готує кадри для сільського господарства, дає дітям певні професійні знання і навички, які знадобляться, щоб стати механізаторами, овочівниками, тваринниками тощо. Принаймні так було у часи, коли у сільських школах існували учнівські виробничі бригади.

Науковці, які досліджують соціальні проблеми села зрідка пишуть про цікавий факт, який помітили ми. Якщо проаналізувати соціальне походження видатних особистостей України, то з'ясується, що значна частина з них народилися і вирости в селі. Серед них особливо багато відомих письменників, музикантів, співаків, людей інших творчих професій. Путівку у велике життя їм дали сільська школа, сільська бібліотека, сільський клуб, шкільний гурток. Очевидно навчання, робота на лоні природи сприяє творчому розвитку особистості. Тобто, коли людина виховується в природних умовах, краще реалізується її творчий природний потенціал.

Водночас школа на селі сприяє збереженню української самобутності й індивідуальності, що є надзвичайно важливим в умовах процесів глобалізації і урбанізації, уніфікації особи, стирання національних і соціальних відмінностей між людьми, перетворення індивідів в однорідну масу, свідомих або несвідомих виконавців чужої волі й провідників чужих інтересів. Тим самим сільська школа захищає від руйнування генофонд нації, підтримує і розвиває народні традиції, народну мораль.

Місто за своєю суттю інтернаціональне, точніше наднаціональне, космополітичне явище. Село національне. До речі, революційні демократи другої половини XIX ст. (народники), так само як і українські так звані хлопомани, ототожнювали народ з селянством зовсім не тому, що селянство становило основну частину населення Російської імперії. Вони були переконані, що тільки селяни утілюють національні риси вдачі й суть народу.

Сільська школа, зі свого боку, більшою мірою, ніж міська, оберігає і зміцнює зв'язок підростаючого покоління з народними традиціями, звичаями, мораллю. Формує у молодих людей прихильність до рідної землі, відчуття своєї національної ідентичності.

Сільська школа виконує культурну роль. Вона є культурним центром села. Ще в середині XIX століття відомий громадський діяч і педагог Олександр Васильович Духнович писав, що «школа в селі повинна стати кузницею освіти, школою моральності, центром культурного життя населення, і, таким чином, джерелом світлого майбутнього усього народу» [6]. У школі діти проводять не лише першу половину дня, але часто і другу, відвідуючи гуртки секції, клуби за інтересами тощо.

Більше того, культурний вплив школи поширюється й на дорослих. Як через їх дітей, так і безпосередньо. Школа створює культурну ауру на селі, гуманізує сільський соціальний простір, сільську громаду. Навіть сьогодні в умовах майже повного зубожіння сільської школи, школа є зосередженням культурного і громадського життя сільської громади. Тут ще працюють грамотні і інтелігентні люди, тут вчаться і виховуються діти, згуртовуються батьки, організовується культурне дозвілля села. У цих умовах відповідно, дуже визначна роль сільського учителя. Учитель на селі більше ніж Учитель. І до сьогодні сільський учитель – це авторитетна культурна, освічена людина, навколо якої утворюється культурний центр села, громадські зміни, народжуються нові ідеї та дії, котрі впливають на розвиток всієї сільської громади. Сільський учитель зазвичай знаходиться в центрі культурного про шарку, в який входять інші представники сільської інтелігенції. Село без інтелігенції «дичавіє».

Сільська школа виконує демографічну роль. Закріплює населення в сільській місцевості. Село без школи швидко зникає. Жителі переїжджають туди, де є школа, – в інше село, а частіше, в місто, поповнюючи армію безробітних або некваліфікованих працівників.

Сільська школа є органічною частиною села. Село існує до тих пір, поки там діти; а діти є, поки є школа. Економічний чинник в цьому випадку не слід брати до уваги. Як виразився відомий літературний персонаж, "торг тут недоречний". Через неконтрольовану міграцію великі маси сільського населення приносять в міста свою субкультуру, яка погано або майже не адаптується в містах. У нових, міських умовах, сільська субкультура часто виступає в украй потворних формах. Відсутність звичного громадського контролю за поведінкою з боку сусідів призводить до вседозволеності.

Школу в селі можна розглядати як обличчя села, важливий індикатор його благополуччя. Якість роботи школи і навіть її зовнішній вигляд свідчать про соціальне здоров'я сільської громади. Якщо що в селі люди піклуються про майбутнє села. Сільська влада тут виконує свою роль. Якщо школа в запущеному стані, а зараз це стало звичайним явищем, то це означає, що при владі знаходяться тимчасові, випадкові люди, тимчасові виконавці.

Слід мати на увазі, що свої іманентні функції школа в змозі виконати лише за умови розумної державної політики, передусім її підтримки з боку держави. За інших умов діяльність школи може дати негативний і навіть зворотний результат. Що, власне кажучи, часто мало місце раніше і відбувається в набагато більших масштабах сьогодні, коли значна частина сільської молоді мігрує в міста. За офіційними даними, з 1991 по 2012 р. з карти України зник 641 сільський населений пункт. Близько 80% з них «померли» через різке скорочення місцевих жителів. Особливо багато сільських жителів втратило Київська, Полтавська, Житомирська, Сумська, Харківська, Чернігівська, області. [10, с.7]. Це навіть не всі статистичні дані, оскільки є безліч сіл, які існують тільки на папері, хоча там давно ніхто не живе. І коли наша влада нарешті наважиться почистити реєстри, цифра може стати набагато істотнішою [12, с. 10].

Зараз сільська школа, як і уся культурна сфера села, знаходиться в жалюгідному стані. За словами відомого українського політика Лесі

Орбець, сільська освіта останнім часом нагадує зону відчуження, зображену в «Сталкері» Андрія Тарковського [9].

Відсутність державної соціально-культурної політики на селі по суті знищує сільську школу, а разом з нею – національну культуру. Бо українське село – її животворяще джерело.

Село не може і не повинне на рівних конкурувати з містом. На рівних умовах воно програє. Нерозуміння цього тільки посилює і без того значну соціальну несправедливість по відношенню до села. Один з прикладів – уведення державного тестування випускників шкіл. При сумнівних плюсах вказана нібито антикорупційна новація майже повністю відсікає сільську молодь від вищої освіти.

Свого часу одному з авторів цієї публікації довелося приймати вступні екзамени з історії в Дніпропетровському державному університеті (тоді – імені 300-річчя Возз'єднання України з Росією). Згадуються випадки, коли доводилося трохи завищувати оцінки на вступних іспитах юнакам або дівчатам із сільської місцевості. Поза сумнівом, цей «гріх» був виправданим. Ставши студентами, сільські випускники часто швидко наздоганяли своїх міських однокурсників, добре і старанно вчилися. До речі, саме так і сталося з однією з тодішніх абітурієнок, а сьогодні доктором наук, одним з авторів цієї публікації.

Як всім відомо, суспільство може вважатися здоровим, коли в ньому побудовані соціальні ліфти. Але якщо такі ліфти зруйновані – в такому суспільстві настає застій. Зокрема, сьогодні перестає виконувати цю роль сільська освіта.

За даними Державного управління статистики, за останні 20 років кількість сільських шкіл у країні скоротилася майже на тисячу одиниць [5]. На жаль, і перспективи сільської школи невтішні. Якщо раніше закриття шкіл відбувалося виключно за узгодженням з сільською громадою, то минулого року народні депутати відмінили усі мораторії. Це може спричинити до масового закриття сільських шкіл, які відтепер можна ліквідовувати

рішенням місцевої влади без згоди територіальних громад. Прийняття бюджету на 2016 р., відповідно до якого належить закрити малокомплектні школи з кількістю до 25-ти учнів, означає ліквідацію не лише шкіл, центрів знань і культури, але і ліквідацію самих сіл, остаточне руйнування сільської мережі.

Ще глобальніші негативні наслідки окрім подальшого посилення соціальної нерівності, очікують українську сільську громаду після зняття мораторію на продаж землі. Крім того, що опиняться «за бортом» аграрного громадського виробництва маса людей, очевидно, буде автоматично знищена уся соціальна інфраструктура села. Адже майбутні хазяї, земельні магнати, латифундисти, очевидно, не для того купуватимуть землю, щоб розвивати культуру і соціальні утворення на селі. Україна і українська земля потрібні їм лише для особистого збагачення. І в цьому аспекті конче потрібні чіткі дії, в першу чергу законодавчі, держави в питанні захисту соціально-економічних інтересів сільського населення.

Література

1. Бондаренко А.А. Роль социально-культурных факторов в ускоренном развитии села / А.А. Бондаренко. – М.: Знание, 1987. – 64 с.
2. Борисова Л.Г. Сельская школа: Проблемы и перспективы / Л.Г. Борисова. – М.: Знание, 1987. – 48 с.
3. Бушин Н.И. Социально-культурное развитие села на современном этапе (На материалах Украинской ССР) / Н.И. Бушин. – К.: Вища школа, 1987. – 248 с.
4. Денисова Л.Н. Всеобщее среднее образование и социальный прогресс села / Л.Н. Денисова. – М.: Наука, 1988. – 174 с.
5. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Машталер О. В. Педагогічна і освітня діяльність О.В. Духновича / А. В. Машталер. – Київ : Рад. школа, 1966. – 148 с.
7. Населення України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України.
8. Населення Росії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Росії.

9. Оробець О. Сільська школа: арифметика для дорослих – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: education.unian.ua/621295-silska-shkola-arifmetika-dlya-doroslih.html.
10. Платонов Д. Сельский гамбит // АИФ в Украине. – 2013. – №25.
11. Сільська школа – переваги є! – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.radiosvoboda.org/media/video/248897.html.
12. Скибицкая Ю. Украинские села-призраки // Сегодня. – 2014. – 5 мая.
13. Яремченко Б.П. Культурное преобразование советского села в современных условиях. – К.: Вища школа, 1984. – 166 с.

Кривчик Геннадій Гергійович, завідувач кафедри українознавства Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. В. Лазаряна, д.і.н., професор. 097 -214 -93-89.

Євсєєва Галина Петрівна, завідувач кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, доктор наук державного управління, професор.